

Z P R Á V A

z celoštátnej vedeckej konferencie o huculskom koni
usporiadanej Zväzom pre ochranu prírody a krajiny v Prahe

Muráň, 10.VI.1975

vypracoval: Ing. M. Duruttya

S P R Á V A

z celoštátnej vedeckej konferencie o huculskom koňovi usporiadanej Zväzom pre ochranu prírody a krajiny v Prahe

V dňoch 30. a 31. mája 1975 sa uskutočnila celoštátna vedecká konferencia o huculskom koňovi, ktorú zvolal a zorganizoval pri príležitosti 30. výročia oslobodenia našej vlasti Zväz pre ochranu prírody a krajiny TIS v Prahe za čestného predsedníctva zástupcu ministerstva poľnohospodárstva a výživy ČSR Ing. J. Koubka a ďalších popredných odborníkov z celej ČSSR.

Organizačne bola konferencia rozdelená na dve časti. Teoretická časť konferencie uskutočnená 30. V. 1975 prebiehala na Slovanskom ostrove. Praktická časť - exkurzia - sa uskutočnila dňa 31. V. 1975. Pozostávala z návštevy Zoologickej záhrady v Prahe, Huculskej farmy Aster v Řeporyjích u Prahy, Plemenárskeho podniku Kladruba nad Labem, Výskumnej stanice pre chov koní v Slatiňanoch a Hippologického múzea v Slatiňanoch.

V teoretickej časti celoštátnej konferencie predniesli svoje prednášky následovní prednášajúci s uvedenými témami v následovnom poradí :

- Ing. J. Koubek : Současný stav chovu koní v ČSSR a jeho perspektívy
- Ing. Št. Hitrik : Vývoj koňa v Strednej Európe a prihliadnutím ku vzniku huculského plemena
- MVDr. V. Mareš : Z etologie huculských koní
- Doc. Dr. Ing. V. Kurz : Etologie huculského koně ve světě a stavizmu
- O. Leiský : Záchrana huculského koně
- Ing. M. Ščasný : Využitie huculských koní na VŠV v Košiciach

- Ing.M.Duruttya : Súčasný stav, perspektívy rozvoja chovu a využitia huculského koňa
K.Volf : Huculský kuň v ČSSR a perspektívy možnosti jeho chovu
RNDr.J.Minář CSc: Súčasný stav chovu mongolského koně
Prof.Dr.P.Popesko DrSc : Niektoré zvláštnosti morfológie huculského koňa
Prof.Ing.V.Kučko CSc: Hodnotenie telesnej stavby a výkonnosti huculského koňa
Prof.Dr.Ing.J.Gabriš CSc : Rasové hodnoty huculských žriebät
MVDr.A.Đuran : Použitie huculského koňa vo výcviku
MVDr.V.Sixta : Perspektívy využitia huculského koňa ke športovým účelom
Ing.K.Bláha CSc : Huculský kuň v českej a slovenskej literatúre po roce 1945
Prof.Hellebrandt : Koně v Orientu 2.500 r. před našim letopočtem

Pre obsiahlosť a rôznorodosť jednotlivých referátov uvádzam ucelený výťah odprednášaných tém. Záverom uvediem podstatné časti zo svojho referátu predneseného na tejto vedeckej konferencii.

O existencii autochtonného Slovenského horského koňa nemáme doposiaľ žiadne literárne údaje. Autori, ktorí sa touto otázkou zapodievali / Veselý 1925, Bílek 1933 / boli toho názoru, že Slovensko nemalo žiadneho pôvodného divého ani domáceho koňa. Medzi oboma svetovými vojnami boli objavené veľmi cenné historické materiály svedčiace o existencii divého aj domáceho koňa na území severného Slovenska. O jeho skutočnom výskyte v oblasti Vysokých Tatier píše Vlček / 1953, 1969 /, Ambros / 1959 / Schmidt / 1964 / a Novotný - Kovalčík / 1967 /, ktorí dokázali jeho existenciu na základe archeologických nálezov. Konkrétne sa jedná o kostrové pozostatky a skamenelé odtlačky kopýt koňa pravého / Equus Caballus / z Vyšných Ružbách, okres Stará Ľubov-

ňa zo staršieho glaciálu / Mindel - Günz /, kostrové pozostatky koňa pravého / *Equus caballus* / z Gánoviec, okres Poprad z mladšieho glaciálu / Würm - Riss /, kostrové pozostatky koňa pravého / *Equus caballus* / a kostené zubadlo zo Spišského Štvrtku, okres Spišská Nová Ves z postglaciálu - neolitu, resp. zo staršej doby bronzovej a kostrové pozostatky koňa pravého / *Equus caballus* / z Gánoviec, okres Poprad z postglaciálu - z doby bronzovej.

Zatriedenie Slovenského horského koňa karpatského :

Pôvodný horský kôň karpatský, ktorý žil na severnom Slovensku v oblasti podtatranskej kotliny v období mezolitu predstavoval posledný fylogenetický stupeň vývojového radupravých Equidov u nás. Pretože jeho výskyt je riadne dokázaný, musel tu žiť vo forme najnižšieho stupňa systematickej kategorizácie. Postupná návaznosť týchto jednotlivých stupňov vyzerala nasledovne :

- 1/ Zoologická forma / subvarietas / - bezkydská
- 2/ Zoologická odroda / varietas / - karpatská
- 3/ Zoologický poddruh / subspecies / - horský
- 4/ Zoologický druh / species / - kôň Gmelinov, alebo tarpan / *Equus gmelini*, Antonius - 1912 /
- 5/ Zoologický rod / genus / - kôň pravý / *Equus* /
- 6/ Zoologická čelaď / familia / - koňovité / Equidae /

Zatriedenie zootechnické :

- 1/ Zootechnický kmeň - Gurgul
- 2/ Zootechnické plemeno / rasa / - kôň huculský / hucul /
- 3/ Zootechnická podskupina horských plemien koní tarpanovitých
- 4/ Zootechnická skupina plemien tarpanovitých

Najdôležitejšie obdobia chovu do vzniku ČSR :

Nástup doby postglaciálnej vytvoril v Karpatoch charakteristického malého horského koňa, ktorý tu predstavoval spolu s ostatnými autochonnými živočíšnymi druhmi typickú postglaciálnu horskú faunu.

V období mezolitu / 10.000 - 3.500 r.pr.n.l. / bol sústavným loveckým cieľom mesolitického človeka - praobyvateľa Karpát.

V období neolitu / 3.500 - 1.800 r.pr.n.l. / bol domestikovaný miestnymi - pôvodnými kmeňmi známymi pod menom Karpovia.

V období doby bronzovej / 1.800 - 900 r.pr.n.l. / bol už typickým domácim zvieratom pôvodných obyvateľov predstavujúcich iba skromné zbytky vyspelého karpatského národa, ktorého si podmanili indoeurópske kmene.

V dobe železnej / 900 - 100 r.pr.n.l. / slúži miestnemu obyvateľstvu, kedy do Karpát začínajú prenikať z východu Skytovia, z juhovýchodu Dákovia, zo západu Gálovia / Kelti /, neskoršie Germáni.

Začiatkom nášho letopočtu žili Karpovia v Karpatoch, kde chovali malé kone horské, ktorými zásobovali najmä dáckeho vojvodu Burebistu. V tom čase sa už pôvodný horský kôň karpatský v divej forme nevyskytoval, lebo bol jednak vyhubený ako zvieratá lovné, jednak pre odchyt pre účely zdomácnenia.

Do roku 300 n.l. začali prenikať do Karpát zo severu Slovania, ktorí už pred príchodom sem poznali chov koní a domestikovali vo svojej domovine autochonného lesného tarpána / *Equus gmelini*, Antonius - ssp. *silvatica*, Vetulani - 1928 /. Po obsadení Karpát vytvorili v severovýchodnej a v celej západnej časti Karpát prevahu slovanického vplyvu nad karpatskými Goralmi.

Počas veľkého sťahovania národov dostali sa do Karpát rôzne mongolské národy na svojich stepných koníkoch. Nakoľko prechádzali územím celej západnej Ázie a východnej Európy, ich pôvodný kôň Przewalského bol už v menšine, pretože prevládali vplyv ukoristených koní typu stepného tarpána. V roku 453 to boli Hunovia, okolo roku 624 Avari. V roku 906 prišli do Karpát na koňoch stepného tarpána Maďari, v roku 1.241 na koňoch Przewalského.

ského - tarpánskeho pôvodu Tatári a v r. 1526 - 1711 obsadili Uhorsko na svojich typických koňoch stepnopúštneho tarpánskeho pôvodu Turci.

V r. 1711 - 1814 mal vplyv na chov koní v Rakúsko - Uhorsku kôň španielsky a italský a od r. 1814 až do r. 1918 prevládal chov koňa anglického / Hitrík /.

Horské kone, chované v oblasti Východných Karpát, t.j. v pásme Karpát začínajúcom severnou Oravou, cez poľsko-slovenské pohranie, Zakarpatskú Ukrajinu, horské oblasti Poľska až do horských oblastí Rumunska, museli byť tvrdé, nenáročné, otužilé, vytrvalé v práci, spoľahlivé, v teréne pohyblivé. Nenáročnosť u týchto zvierat je potrebná preto, lebo to boli kraje chudobné, kde okrem lesa a pastvín boli iba malé poličky dávajúce nedostatočnú úrodu, takže pre kone bolo veľmi málo jadrového krmiva. Museli sa spokojiť s trávou a v zime senom a slamou a aj to v obmedzenom množstve. V tejto oblasti sa chovalo viac typov malých koní, z ktorých najväčší význam mal kôň huculský, slúžiaci aj ako zosťahčovateli pre ostatné typy a rázy malých horských koní. Chov hucula sa na Slovensku prevádzal s veľkou pozornosťou a jeho chov bol v súlade so záujmami štátu. O tom svedčí aj zriadenie plemenných stád chovných kobýl v našich chovných ústavoch / Topoľčianky, Turjanské Remety za prvej ČSR, Topoľčianky dnes, stáda v Zlobinách a na Muráni /.

Chov huculských koní je úzko spojený s históriou rakúskeho žrebčína v Radovci. Kone tohto typu chovali Huculi a od mena tohto národa, ktorý ich najviac choval dostali huculské kone svoje pomenovanie. Žili v oblasti Karpát na hraniciach Bukoviny a Moldavy. Koňa používali ako jediný dopravný prostriedok a ako všetky primitívne národy zaobchádzali s ním tvrdo. To, spolu s nepriaznivými prírodnými podmienkami prispelo k dedičnému upevneniu jeho tvrdosti, odolnosti a nenáročnosti. Plemenitba nebola v tom čase usmerňovaná. Ako prvý zásah do chovu hucula zo strany štátu sa uvádza rok 1771, keď začal nákup koní pre iné kraje Karpát. Vtedy

boli postavené prvé objekty na mieste dnešného Raďovca. Po rozšírení chovu bol tu založený žrebčín. Aj táto fáza plemenitby bola ale živelná. Križilo sa bezplánovite, až napokon v r. 1.872 chov hucula prestal. V roku 1.877 sa znovu začalo s chovom hucula. Základ vytvorilo v Luczine 10 kobýl a 1 žrebec kmeňov: Stirbul, Miska, Taras a Czeremosz, neskoršie Hroby a Goral a malý horský arab Siglavy 35. Od r. 1913 nepoužívali v chove arabského, ale huculského žrebca. Za vojny bol žrebčín prevezený do Rakúska ; po vojne ho rozdelili a z podstaty tohto chovu sa časť koní dostala do ČSR, kde slúžila za základ chovu hucula a to v Topoľčiankách a v Turia - Rematách. Z uvedeného prehľadu o vývoji chovu huculského koňa vidíme, že toto plemeno vzniklo vlastne z celého radu malých horských koní a nemá teda úplne homogénny pôvod / Leiský, Volf, Popesko, Kurz /.

Aj keď je vývojový rad u koní plemena hucul viac-menej uzavretý, vedú sa v odborných kruhoch spory o tom, či je dnešný hucul pôvodne v type kertaka, resp. tarpána. S touto otázkou súvisiace atavistické znaky, ktoré majú vysoký koeficient heritability / h^2 / a teda pretrvávajú aj u jedincov ktorých máme k dispozícii aj dnes, nám môžu okrem osteologických vyšetrení dať odpoveď na vyššieuvedené otázky.

Väčšina skúmaných huculov boli hnedáci / 54 % /, ryzáci zastúpené 20 %, myšiáci 11 %. Menej je koní plavých / 9 % / a vraníkov / 6 % / . Atavistické znaky sa vyskytujú veľmi často a sú to : úhorí pás, ktorý začína tam, kde končí hriva a končí pri koreni chvosta, zebrovanie končatín, predovšetkým predných, oslí križ. U niektorých jedincov je badať aj tzv. svetlá ružica v oblasti koreni chvosta, čo je znakom divokožijúcich koní.

Je všeobecne známe, že mláďatá cicavcov prvých mesiacoch / niekedy iba dňoch / postnatálneho obdobia nesú znaky svojich predkov. Tieto znaky po krátkej dobe miznú / napr. pruhovaná pokožka u ošípaných, atď./ . Nakoľko sa jedná o znaky u mladých jedincov - je to znak pôvodný, teda nie

domestikovaný. Odpoveď na otázku ohľadom pôvodu hucula v reláciách typu kertačieho, resp tarpánieho môže dať napr. srst uľahnutých žriebät - jej hustota, jemnosť a farba. Pre objasnenie oboch delení uvádzam, že kertačí typ hucula je zjednodušene povedané kôň s hrubou hlavou, hrubšou kožou a hrubými končatinami, naproti tomu tarpáni typ hucula sa vyznačuje jemnejšou hlavou, suchšou / ušľachtilejšou / a jemnými, suchými končatinami. Pokožka hucula má popri srsti aj mazovú a aromatickú žľazu. Aromatické žľazy sú podľa jednotlivých plemien koní rôzne vyvinuté. U hucula je málo vyvinutá / až preto sa hucul menej potí pri rovnakom výkone, ako napr. chladnokrvný kôň /. U arabského koňa je táto žľaza vyvinutá minimálne. Ak zoberieme do úvahy monofiletický pôvod koní, dáva tento znak - druh osrstenia a stupeň vyvinutosti mazpvej žľazy - presnejšie informácie na to, či je hucul pôvodu kertačieho, alebo tarpánieho, ako nám to doteraz poskytujú osteologické vyšetrenia u tohto plemena / skúmanie tejto otázky ešte prebieha - Popesko /.

Úloha huculského koňa v živote moderného človeka :

O opodstatnenosti chovu huculského koňa v súčasnosti a chovu koní všeobecne sa vedie veľa diskúzií. Vysoký stupeň mechanizácie, automatizácie a s tým súvisiace odcudzovanie človeka prírode, nedostatok aktívneho pohybu pre otuženie a upevnenie zdravia dáva modernému človeku priestor uplatnenia práve v športovom a rekreačnom jazdení na koni a tým aj jeho uplatnenie, rozšírenie jeho chovu;

jazdenie na huculskom koni je vhodné najmä pre malé deti / vo veku 5-7 rokov /, starších ľudí a pri niektorých ochoreniach pohybového aparátu napr. chrbtice / Šťasný, Leiský, Popesko, Ďuran, Volf, Sixta, Duruttya /. Kone plemena hucul sú vhodné tak na pretekárske jazdenie na jazdiarniach, ako ako aj na horskú turistiku, poľovačky, zimný šport - ski-joring, prevádzanie ochranárskej služby v chránených oblastiach, atď.

V neposlednom rade je to aspekt kultúrny a účelový z hľadiska zootecnického. Prvé hľadisko nerozvádzam - je evidentné z predošlých statí. Aspekt zootecnický spočíva v tom, že je nutné zachovať pre budúcnosť niektoré primitívne plemená zvierat ako genetickú zásobárňu - genový fond. Dôležitosť tohto vyplýva tak z toho, že dnes chované hospodárske zvieratá sú bez výnimky prešľachtené. Tento stupeň prešľachtienia síce jednostranne zvyšuje úžitkovosť toho - ktorého druhu hospodárskych zvierat, na druhej strane zoslabuje konštitúciu, čo vedie v nejednom prípade k degenerácii, resp. vyhynutiu plemena / malá anglická ošípaná, nemecká ovca s jemnosťou vlny AAAAA, atď. /. Osvieženie krve spätným križaním / jednorázovým / s takými primitívnymi plemenami nám umožní ďalej zvyšovať úžitkovosť hospodárskych zvierat bez vyššieuvedených negatívnych sprievodných znakov, následkov / Mandelík /. Hospodárske zvieratá, ktoré majú byť zachované aj v budúcnosti bez ohľadu na ich terajšiu úžitkovosť sú tieto : preštické plemeno u ošípaných, česká červienka u HD, huculské a starokladrúbské plemeno u koní a čuvač. Je to výsledok rozhodnutia oboch komôr federálneho ministerstva poľnohospodárstva a výživy / Koubek /. V chove koní dôjde síce do roku 1980 k zníženiu stavov v ČSSR na hranicu 60.000 kusov / dnes 70.100 ks, čo predstavuje 11 % zo stavu v r. 1948 v celej republike /, ale so zameraním na športové kone.

Zastupujúc P R - Š L v Košiciach a LZ Revúcou, ktoré pre chov huculského koňa vykonali veľký kus práce a majú s chovom huculského koňa druhú najväčšiu tradíciu / 25 rokov / po Topolčiankách / 50 rokov /, ale čo do počtu odchovaných huculských koní je na prvom mieste / 685 kusov / pred Topolčiankami / 535 kusov /, pričom hlavnou náplňou práce PR ŠL nie je chov koní, vo svojom referáte som zdôraznil ekonomickú stránku, resp. otázku ďalšieho chovu koní tohto plemena a navrhol som dotáciu chovu z fondu sv.: " práce celospoločenského významu " ako je to napr. u poľovníctva. Skutočnosť, že chov hucula sa prevádza dnes prakticky v 5 stredniackych a preň atypických podmienkach, motivovalo moje uzávery v mojom vyšetúpaní, ktoré uvádzam v skrátenej forme :

- 1/ urýchlene presunúť pravážnu väčšinu chovaných huculov do prostredia im vlastného, t.j. do terénu s nadmorskou výškou okolo 600 - 800 m, resp. do oblastí pre hucula typických, ktoré po stáročia vytvárali charakter, rámc a vlastnosti tohto plemena,
- 2/ efektívnejšie využiť plemenných žrebcov, ktoré v ČSSR máme, ale ktoré nie sú dosiahnuteľné pre hociktoré stredisko chovu hucula, resp. terajších ich chovateľov,
- 3/ vytvoriť komisiu na centrálné riadenie plemenárskej práce a vedenie plemenárskych súznamov, resp. zaviesť ústrednú evidenciu všetkých huculov v ČSSR,
- 4/ organizovať podobné schôdky periodicky, vždy v inom strádiaku chovu hucula, pokiaľ to situácia dovolí.

Praktická časť celoštátnej vedeckej konferencie pozostávala z návštevy pražskej Zoologickej záhrady, kde sme mali možnosť vzhliadnúť najväčšie stádo koní Przewalského chovaného v zajatí / žrebec Rokoš z tohto ústavu pôsobil aj v Muráni a dal nám 30 potomkov po hucuľských matkách /.

Na huculskej farme Aster som mal možnosť opäť zhládnuť kobyľky, ktoré pochádzajú z Muránskeho chovu a na ktorých je už badať negatívny vplyv nízkej nadmorskej výšky, tak isto, ako u mladých žriebät. Spolu sa nachádza na tejto farme t.č. v Řeporyjích u Prahy 2 plemenné žrebce, 10 plemenných kobýl a 11 žriebät. Tieto sú postupne presúvané neďaleko mesta Tábor na miesto zv. " Čertova hrbatina ".

Pri návšteve najstaršieho československého žrebčína v Kladruchoch nad Labem / založeného v r. 1579 / sme sa mali možnosť zoznámiť s chovom celkove a s chovným materiálom starokladrubských belušov u ktorých je tá zaujímavosť, že v plemenitbe uplatňujú tzv. blízku príbuzenskú plemenitbu / na princípe vypracovanom akademikom Bílkom / v dôsledku nemožnosti osviežiť krv pre neexistenciu koní podobných exteriérových parametrov. Jediné plemeno je lipican, ktoré po jednorazovom použití sa vyselktuje / kmeň Favory /. Je to de facto jediné stádo na svete. V čase návštevy boli známe výsledky súťaže voza-

tajské uskutočnenej v Anglicku, kam štvorzáprah starokladrubských belušov pozvala anglická kráľovná. Súťaž sa volá : Royal Windsor Horse Show, kde uvedený štvorzáprah skončil púbe 3 body za štvorzáprahom anglickej kráľovnej.

Slatiňany, známe tak svojou výskumnou stanicou pre chov koní, ako jediným hippologickým múzeom v Strednej Európe a chovom starokladrubského vraníka boli poslednou zastávkou našej exkurzie. Aj v chove starokladrubského vraníka sa uplatňuje blízka príbuzenská plemenitba a dôvody sú rovnaké, ako u belušov. Jediným možným plemenom na osvieženie krve je starošpanielsky kôň, chovaný t.č. v Andalúzii - v Španielsku. Inštalovaná expozícia hippologického múzea v Slatiňanoch obsahuje okolo 8.000 exponátov, ktoré názorne ilustrujú, resp. dokumentujú veľkú tradíciu v chove koní u nás i vo svete, nezabudnúc ani na dosiahnuté výsledky so športových kolbišť.

Záverom mojej zprávy by som rád poďakoval zodpovedným pracovníkom vedenia PR ŠL v Košiciach, ako aj vedeniu LZ Rovúca za možnosť zúčastniť sa tejto celoštátnej vedeckej konferencie. Verím, že získané poznatky budem môcť v plnej miere uplatniť vo svojej práci, čo bolo hlavným účelom tejto cesty.